

POSUDEK DIPLOMOVÉ PRÁCE

Typ posudku: vedoucí práce

Autor/ka práce: Pavel Koreň

Název práce: Downsova teorie racionální volby a její aplikovatelnost na vysvětlení volební účasti v České republice

Vedoucí práce: Lukáš Linek

Oponent/tka:

Navržené hodnocení: velmi dobře

Zdůvodnění Vašeho hodnocení práce (zejména výhrad a kritických připomínek) rozepište podle níže uvedených kritérií.

1. Je cíl práce (výzkumná otázka) jasně formulován a odpovídají mu závěry? Je práce vhodně strukturována?

Diplomová práce Pavla Koreně se věnuje volební účasti z hlediska teorie racionální volby. Konkrétně si cíle své práce definuje jako aplikovatelnost Downsovy teorie na vysvětlení volební účasti v ČR. Práce nejprve definuje základní koncepty týkající se vysvětlení volební účasti z pozic teorie racionální volby a následně analyzuje data z vlastního výzkumu, který operacionalizuje jednotlivé koncepty, pomocí nichž teorie racionální volby vysvětluje volební účast.

Výzkumná otázka je nedostatečně formulována. Název diplomové práce hovoří o zkoumání aplikovatelnosti Downsova vysvětlení volební účasti v ČR. Analytická část práce je ale spíše replikací výzkumu André Blais (To Vote or not To Vote z roku 2000). Na samotné replikaci Blaisova výzkumu by nebylo nic špatného, ba naopak. Dosud nedošlo k podobnému výzkumu v jiném prostředí než Kanada, navíc s omezením na populaci studentů. Jen se na tomto příkladě jasně demonstruje nejasný cíl práce.

Také bych zmínil své obtíže s pochopením cíle práce. Aplikovat Downsovu teorie na vysvětlení volební účasti lze kdekoli, proč ne. Zkoumat tedy aplikovatelnost je velmi zvláštní. Mnohem relevantnější otázka je, nakolik Downsova teorie dokáže vysvětlit volební účast v ČR.

Práce je strukturována poměrně jasně s výjimkou úvodních tří kapitol, jejichž uspořádání a obsah mi přijde téměř chaotický. Jestliže si autor klade za cíl zkoumat aplikovatelnost Downsovy teorie v ČR, proč Downsův přístup nevysvětluje detailněji? Proč Downsovu teorie popisuje na stranách 14 až 16 a před tím na stranách 8 až 10 popisuje jiné "teorie věnující se racionální volbě"? Proč není například na úvodních stranách Downsova teorie stručně představena, následně popsány další teorie věnující se racionalitě a následně detailní explikace Downse? V obecné rovině jsou kapitoly 1 až 3 nesystematické a nenavazují na sebe. A ptát se lze ještě dále: Je-li cílem prozkoumat aplikovatelnost Downsovi teorie, proč práce vůbec zmiňuje ostatní teorie?

Nechápu význam části 3.2 - "Vnější proměnné" - k čemu tento přehled slouží? Člověk by čekal, že její smysl bude v tom, že bude argumentovat v tom smyslu, že socio-ekonomické a institucionální podmínky ovlivňují vnímání zisků, nákladů a pravděpodobnost ovlivnění výsledku. Ale to se neděje. Místo toho získáváme neutříděný soupis faktorů, které ovlivňují výši volební účasti bez vztahu k teorii racionální volby.

2. Opírá se autor/ka o dostatek literatury relevantní tématu práce? Využívá i cizojazyčné texty?

Přehled teorie racionální volby je založen primárně na dvou studiích Blaise a Geys. Ve velmi omezené míře pracuje autor s původními texty a spoléhá na převyprávění. Často nelze vůbec poznat, jaký je rozdíl mezi tím, co tvrdí Blais/Geys a co tvrdili autoři, jejichž práci Blais prezentuje a vysvětluje. Navíc doplnění Downsovske teorie racionální volby je mnohem víc než zmiňování Riker a Ordeshook (pocit povinnosti hlasovat) a Ferejohn a Fiorina (snaha vyhnout se litování v případě prohry oblíbené strany a neúčasti jedince). Úplně chybí zmínka o teoriích, které teorii racionální volby doplňují tím, že zdůrazňují roli skupin (Carole Uhlaner) a společenských sítí a norem (Adams, Iversen) při konstrukci pravděpodobnosti ovlivnění výsledku a při konstrukci zisků z hlasování.

To, že autor nestudoval původní texty se projevuje například i tím, že autorství tzv. kauzálního trychtýře volebního rozhodování nepřičkne jeho skutečným autorům Campbell et al (1960 - The American Voter), ale Russelu Daltonovi.

3. Jaká je kvalita použitých dat nebo zdrojů (včetně jejich výběru, sběru a popisu) a metod jejich analýzy?

Autor si pro práci obstaral data sám, k čemuž využil možnosti svého zaměstnavatele. Zde se projevil nicméně obecný problém této práce, a to že Pavel se mnou dostatečně nekonzultoval obsah práce, kterou jsem uviděl poprvé až ve fázi přibližně měsíc před odevzdáním. Autor tedy vytvořil dotazník, aniž by jeho obsah se mnou konzultoval. Jsem přesvědčen, že v případě konzultace by došlo k odstranění jedné závažné chyby, a to absence dotazu na volební účast v konkrétních volbách. Autor proto musí jako závislou proměnnou využívat ordinální proměnnou o třech kategoriích: pravidelný volič – zvažující volič – pravidelný nevolič. Ač autor v části práce, kde se věnuje analýze dat, zmiňuje, že se jedná o lepší řešení než kdyby použil dotaz na volební účast ve volbách. Jsem přesvědčen, že je to z principu horší řešení (především mám-li za cíl zkoumat aplikovatelnost Downsovy teorie na vysvětlení volební účasti). Na druhé straně, i s tím, jak je závislá proměnná zkažená, lze vytvořit relevantní analýzy, smysluplné interpretace a teoreticky důležité závěry. Což se Pavlovi částečně podařilo. Jen je škoda, že zjištění o heterogenitě elektorátu z hlediska explanační schopnosti teorie racionální volby nevyšel a neudělal z něj hlavní téma.

Analýza dat je relativně bezproblémová. V první části autor používal relativní četnosti (zde bych mu doporučil použití tabulky/tabulek v textu, a nikoli pouze jednu velkou tabulku v Příloze). Ve druhé části autor přikročil k regresní analýze. Z textu to není zřejmé, ale vše vypadá jako by autor dichotomickou závislou proměnnou analyzoval pomocí OLS regrese. Nedosti na tom. Autor jako vysvětlující proměnné použil 4 výroky, které měřili benefity, náklady, pocit povinnosti a pravděpodobnost dosažení výsledku. Je s podivem, že v situaci, kdy má autor možnost vytvořit sloučené vysvětlující proměnné na základě více proměnných, se autor uchýlí k takovému postupu. Kdyby alespoň provedl explorační analýzu a zjistil, nakolik jednotlivé proměnné měřící například benefity z hlasování spolu souvisí a zda z nich lze vůbec vytvářet spojenou proměnnou, a na základě této analýzy řekl: Rozhodl jsem se pro proměnnou A, protože proměnné A, B, C a D nelze sloučit, každá měří něco jiného a myslím si, že A měří, to co si myslím, že má měřit.

4. Jaká je kvalita argumentů, o něž autor/ka opírá závěry, k nimž dospěl/a?

Argumentace je logická, strukturovaná a podložena daty.

5. Jsou v práci autorova/autorčina tvrzení a zjištění jasně odlišena od tvrzení a zjištění převzatých? Ano, autorova tvrzení jsou odlišena od tvrzení referovaných autorů. Práce nicméně trpí jiným problémem: myšlenky původních autorů jsou prisuzovány jejich vypravěčům (viz výše).

6. Jaká je úroveň odkazového aparátu, jazyka a dalších formálních náležitostí?

Je na odpovídající úrovni.

7. Jiné přednosti a/nebo nedostatky, které neodpovídají výše uvedeným kritériím (jsou-li jaké).

V teoretické diskuzi teorie racionální volby postrádám reflexi toho, že doplnění Downsovského modelu ($Účast = B * P - C$) o tzv. D, tedy pocit volební povinnosti (a jiné podobné prvky), představuje úplně jiný koncept racionality. Zatímco Downs založil svůj model na čistě instrumentální motivaci a racionalitě, tak Riker s Ordershookem hovoří o expresivní motivaci a racionalitě. Instrumentální motivace je zaměřena na dosažení konkrétního cíle; v případě volební účasti jsou cílem politické důsledky voleb, především složení vlády a její veřejné politiky. Expresivní motivace je založena na myšlence, že zisk je odvozen nejen z dosažení cíle, ale i ze samotného procesu, kterým se k cíli došlo. V případě volební účasti tak může být zisk odvozen z příjemného pocitu z volební účasti, z pocitu účasti na něčem důležitém, z podpoření oblíbené strany nebo kandidáta, která ani nemusí mít šanci na úspěch či ze splnění občanské povinnosti účasti ve volbách (Riker, Ordershook 1968). Užitek se tak dostavuje bez ohledu na dosažení kolektivního statku (úspěchu strany, pro níž volič hlasoval ve volbách). Tuto problematiku odlišné konceptualizace racionality tematizoval ve své studii už Downs a explicitně se přiklonil k instrumentální logice s tím, že expresivní logika by přinesla velmi mělká vysvětlení.

Obdobně je nedostatečně reflektována skutečnost, že existují dva základní přístupy teorie racionální volby ohledně toho, jak konstruují benefity, náklady a pravděpodobnost hlasování. První, Downsovsko-olsonovský přístup chápe tyto proměnné jako stejné pro všechny voliče; například nepřipouští, aby v daném politickém systému dva voliči vnímali pravděpodobnost ovlivnění volebního výsledku odlišným způsobem. Hovoří se o tzv. tvrdé (hard) verzi racionální volby. Naopak měkká (soft) verze vnímá heterogenitu aktérů a uznává, že proměnné jako benefity, náklady a pravděpodobnost si mohou jednotliví voliči konstruovat odlišně, nehomogenně.

Diskuze benefitů v kontextu kolektivních statků nastává až na straně 24, nicméně skutečnost, že hlasování ve volbách je akcí při níž jsou dosahovány kolektivní statky by měla zaznít mnohem dříve. Je totiž konstitutivní pro Downsův paradox volební účasti.

8. Náměty na diskuzi při obhajobě práce.

Proč autor v modelech, v nichž vysvětluje volební účast, nepoužil interakci mezi ziskem a pravděpodobností ovlivnění výsledku, jak to požaduje teorie racionální volby?

Celkové hodnocení práce:

Práce Pavla Koreně není špatná a je za ní vidět kus práce. Jsem nicméně přesvědčen, že práce s větším rozmyslem, hlubším studiem literatury, intenzivnější konzultací a ochotou na práci pracovat a přepsat jí, by práci posunulo mnohem dál. V práci je potenciál, má teoreticky důležitý příspěvek ke zkoumání volební účasti, který v Pavlově podání úplně zanikl. S velkou pravděpodobností i proto, že nevěnoval větší pozornost studiu literatury, která se věnuje volební účasti z hlediska teorie racionální volby.

Datum: 19.6.2010

Podpis: